

# Yeniçeri Sofa Tezkireleri ve Manzum Bir Tezkire Metni Üzerine

Yrd. Doç. Dr. Müjgân ÇAKIR\*

## Özet

Devşirme usulünün kalktığı son dönemlerde yeniçeriliğe dahil olanlara verilen bir belge olan sofa tezkireleri, günümüze çok az örneği kalan resmî belgelerdendir. Mensur ve secili olarak yazılan bu metinlerin manzum örneklerine şimdiye kadar rastlanmamıştır. Bu makalede sofa tezkireleri hakkında bilgi verildikten sonra, Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki bir mecmua içinde tespit edilen iki tezkire tanıtılacak, özellikle manzum metin üzerinde durulacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Yeniçeri, devşirme kanunu, sofa tezkiresi, şiir.

## On the Janissary Ward Certificates and on a Certificate Text Written in Verse

### Abstract

During the last periods when the devshirmeh method was abolished, the ward certificates were a document submitted to those included in the janissary system, and they are the official documents, only very few samples of which have remained up to our times. Poetical samples of these texts that were written in prose and rhymed have not been encountered so far. In this article, after giving information on the ward certificates, two certificates specified in a magazine at the Fatih Millet Library will be introduced, and especially the one written in verse will be emphasized.

**Key Words:** Janissary, devshirmeh law, ward certificate, poem.

Osmanlı İmparatorluğunun şüphesiz en dikkat çekici noktalarından biri askerî teşkilatıdır. Yeniçeriler ise bu teşkilatın uzun süre vazgeçilmez unsurları olmuştur. 1362-80 yılları arasında ortaya çıktığı düşünülen yeniçerilerin “ilk kez 1389 Kosova Savaşı'nda askeri varlıkları kaynaklara yansımış”<sup>1</sup>tır. Tipleri, alâmetleri ve çeşitli uygulamaları, tarih sahnesindeki yerlerini müstesna hâle getiren bu askerî topluluk, kaynakların belirttiğine göre 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra ticaretle uğraşmaya başlamış<sup>2</sup> ve bu gibi sebeplerle farklılaşmıştır.

Devşirme usulünün kalktığı son dönemlerde ocağa dâhil olanlara bir belge verilmesi âdettendi. Bu belgelere “sofa tezkiresi” adı verilmiştir.<sup>3</sup> Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât* isimli eserinde “Ahvâl-i Askeriyye” başlığı altında şöyle diyor: “Hamal ve börekçi ve manav gibi eşhâsın hemşehrileri geldikde derhâl gel yoldaşım seni yeniçeri yazalım diyü herifi mensûb oldukları ortanın kışlasına götürüp kollarına ortanın nişânını döğdürürler ve eline sofa tezkiresi verirler idi ki bu tezkirenin meâli (Biz ki yeniçerileriz Hâcî Bektâş-ı Velî pîrimiz ve erenler ve

\* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, mjgan.cakir@gmail.com

<sup>1</sup> Cemal Kafadar, “Yeniçeriler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul, 1994, s. 472.

<sup>2</sup> *A.g.m.*, s. 473.

<sup>3</sup> Sofa tezkiresi için bkz. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 317; Bekir Sıtkı Baykal, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s. 134; Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2010, s. 590; İlhan Ayverdi, *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, C.III, Mart 2006, s. 2818, vb.

evliyâlar destgîrimizdir kırılmakla bitmeyiz birimiz eksilir ise binimiz hâdis olur) yollu birtakım makâlâtdan sonra filanca adam ortamıza göynek bıraktı ve ocağımıza duhûle tâlib oldu biz de ocag-ı âmirenin defterine kayd edip yedine işbu sofa tezkiresini verdik mazmûnunu hâvî olup usta ve oda başı taraflarından temhîr kılınır ve cum'a selâmlıklarında ve ulûfe günlerinde kara kullukçular bu makûle eşhâsı cem ' ve yeniçerilik kıyâfetine vaz' edip îfâ-yı me'mûriyet etdiriyorlar idi."<sup>4</sup>

Aynı konuyla alâkalı olarak Reşad Ekrem Koçu da "Devşirme kanunu kalktıktan ve Yeniçeri Asker Ocağı kadrosu İmparatorluk tebaasının ayak takımına mensub gençlerle doldurulub beslenmeye başladıktan sonra, bu orduculuk gelenek ve hâtıralarına doyumlayacak İstanbul esnafının gençleri, bu gençler arasında eşbek delikanlılar yeniçeri Taslakçısı oldular; bilhassa Hammal, Manav, Dellâk, Fırın Uşağı, Debbağ, Saraç şebbazları, Yeniçeri Çorbacılarının (Tabur Kumandanları), Odabaşılarının (Takım İnzibat Zâbitleri) ve Ustalarının (Takım Aşçıbaşıları): "Gel şebbazım, seni Yeniçeri yazalım!..." dâvetini kabul ederek yeniçeri kışlarına gittiler, hangi Ortanın (Talenrun) Çorbacısı, Odabaşısı, Ustası tarafından götürülmüşlerse kollarına, bâzularına, baldırlarına o ortanın "nişanı" denilen alâmeti fârikasını dövdüler ve ellerine, Çorbacı, Odabaşı, Usta tarafından mühürlenmiş sözde Yeniçeri olduklarına dâir "Sofa Tezkiresi" denilen bir belge aldılar. İsimleri Ağa kapusunda bulunan ana kütük defterine kaydedilmediği için kendilerine "Yeniçeri Taslakçısı" denildi" bilgilerini veriyor ve Bitlisli Mustafa bin Mustafa'ya verilen sofa tezkiresini alıntılıyor.<sup>5</sup>

Erhan Afyoncu, yukarıda Nuri Paşa'nın meâlen verdiği sofa tezkiresi örneklerinden birini yayımlamıştır. Yazar, *Hürriyet Tarih Dergisi*'nde Sadberk Hanım Müzesi'nde bulunan ve o zamanın tek örneği olarak bilinen bir sofa tezkiresi hakkında bilgi verirken, yeniçeriliğe tâbî olan kişinin hangi bölüğe alınmışsa tezkire metninde o bölümün sembolünün yer aldığını belirtiyor. Araştırmacının yayımladığı metin 11 Nisan 1823 tarihli Hamza Ağazade Ali Bey'in 56. Yeniçeri Bölüğü'ne kabul edildiğini gösterir bir metindir ve belgede bölümün işareti olan bir kadırga resmi bulunmaktadır.<sup>6</sup> Mehmet Zeki Pakalın'ın meşhur sözlüğündeki ifadeleri de tezkirelerin süslü oldukları bilgisini destekler mahiyettedir. Sözlükte, 5 Sefer 1234 (1818) tarihli bir tezkire metni verildikten sonra "Bu tezkirenin kenarları eski yazma eserler gibi tezhip makamında selvi işlemeli idi. Üstündeki iki mühürden birisinde seyyit Hüseyin 19 yazılı olduğu gibi bir de selvi resmi bulunurdu. Mühür Çorbacı Hüseyin Ağa'nın mührü olduğu gibi selvi de bölümün sembolü idi."<sup>7</sup> şeklinde tezkirelerin az da olsa süslemeli olabileceği belirtiliyor.

Bir başka tezkire ise *NTV Tarih Dergisi*'nde yayımlanmıştır. Haluk Oral koleksiyonundan alınan bu tezkire Mehmed oğlu Salih'in ocağın 101. cemaatine katıldığını gösteren bir belgedir.<sup>8</sup>

Kaynaklarda verilen sofa tezkiresi metinleri aşağı yukarı birbirinin aynı ifadeleri taşımaktadır. Meselâ *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*'nde "Yeniçeri Suffa Tezkiresi" başlığı ve "Terhis belgelerinin önünde bulunurdu" notuyla yayımlanan metin aşağıdaki gibidir:

Bismişah Allah, Allah  
Mümininiz kâlubeladan beri  
Hakk'ın birliğine eyledik ikrar  
Bu yolda vermişiz seri  
Nebîmiz Cenâb-ı Ahmed-i Muhtar  
Evvelden beri  
Cemâl-i bâ-kemâle mestaneleriz  
Yanar ateş içre semenderiyiz  
Nûr-ı ilâhide pervaneleriz  
Bu cihanda bir bölük divaneleriz

<sup>4</sup> Mustafa Nuri, *Netâyicü'l-Vukû'ât*, cild-i sâlis, İstanbul, 1327, s. 86, 87.

<sup>5</sup> Reşad Ekrem Koçu, "Esnaf", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul, 1971, s. 5327.

<sup>6</sup> Erhan Afyoncu, "Yeniçerinin Hüviyet Cüzdanı", *Hürriyet Tarih Dergisi*, 5 Şubat 2003, s. 17-19.

<sup>7</sup> Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., C.III, İstanbul, 1993, s. 245.

<sup>8</sup> *NTV Tarih Dergisi*, S. 5, Haziran 2009, s. 27.

Sayılmayız, parmakla  
 Tükenmeyiz, kırmakla  
 Taşramızdan sormakla  
 Kimse bilmez ahvâlimiz  
 Oniki imam, oniki tarikat  
 Cümlesine dedik belî  
 Üçler, beşler, yediler, kırklar  
 Nur-u Nebî, Kerem-i Ali, Keramât-ı Velî  
 Pirimiz Hacı Bektaş-ı Velî  
 Demi Devrânına Hü diyelim, Hüüüü.....<sup>9</sup>

*Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler* isimli kitapta ise şu metin yer almaktadır:

“Bismi’llâhi’r-Rahmâni’r-Rahim

Müminiz kalû belâdan beri Hakkın birliğini eyledik ikrar; bu yola vermişiz seri Nebimiz vardır Cenâb-ı Ahmed-i Muhtar; ezelden berû mestâneleriz, Nur-ı ilâhîde pervâneleriz. Bir bölük bu cihanda divâneleriz, sayılmayız parmakla, tükenmeyiz kırılmakla, taşramızdan sormakla kimse bilmez halimiz. Oniki imam, oniki tarik cümlesine dedik belî, üçler yediler kırklar, nûr-ı nebi, Kerem-i Ali pirimiz Sultan Hacı Bektaş-ı Veli. Binikiyüzotuzsekiz senesinde cennetmekân, firdevs âşîyan kanun sahibi elgazi Sultan Süleyman Han hazretlerinin kurduğu nizâm-ı müstahsene üzre ve Çorbacı Ağanın izni ve cümle ihtiyarların marifetiyle işbu terhis (suffa) tezkiresi buna talip ve râgıp olup ismi kul defterine kayıtlı olan Mahmut’a ita olundu vakt-i hacette ibraz oluna.”<sup>10</sup>

Zikredilenler gibi birtakım kaynaklarda sofa tezkirelerinin meâlen veya aynen metinleri yer almaktadır. Elde bulunan tezkire metinlerinin böyle sınırlı sayıda olması ocağın kaldırılmasından sonra yeniçerilere verilen bu belgelerin yakılıp imha edilmesinden kaynaklanmaktadır.<sup>11</sup> Necdet İşli’nin belirttiğine göre, “Yeniçeri remizlerinin taşlardan daha önemli belgeleri sofa tezkireleridir. Renkli ve şekilleri havi oluşu, halk tarafından da Yeniçeri alameti farikası olarak tanındığından; ayrıca bir kısım eserde ‘put’ olarak ifade edilen bu belgelerin Ağa kapısındaki nüshaları, ulufe defterleri ve diğer belgeler, II. Mahmut’un emriyle Ayasofya meydanındaki Haseki hamamı külhanında yaktırılmıştır. Kâğıt üzerine renkli yapılmış sofa tezkirelerinden Yeniçerilere verilen ve ailelerce saklanmış olan nüshalar haricindekilerin bulunması imkânsızdır. Sofa tezkireleri bu yüzden nadir ve kıymetlidir; çift remizli olanları ise çok daha nadirdir.”<sup>12</sup> Araştırmacının belirttiği gibi yeniçeriliğin ilgâsından sonra bu topluluğa ait belgeler ortadan kaldırılmıştır. Vak’a-yı Hayriyye’yi anlatan eserlerde de bu durumdan bahsedilir. Mesela Şirvanlı Fatih Efendi *Gülzâr-ı Fütûhât*’ında “ol yevm-i ferah-fezâda ba’de’l-asr mukaddeme-i ahger-i sa’îr olan âteş-i süzânla kışlaları dahi ihrâk bi’n-nâr kılınup, li-münşihli:

Kalması yençeriden nâm u nişân

Ka’be’den sanki silindi asnâm”<sup>13</sup>

şeklindeki ifadelerinde bu durumu anlatır. Aynî’nin *Nusretnâme*’sinde,

Sûret-i levh-i nişâna şâpdılar

Menhec-i küfr ü dâlâla şâpdılar<sup>14</sup>

<sup>9</sup> “Yeniçeri Suffa Tezkiresi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 40, Güz 2006, s. 198.

<sup>10</sup> Şevki Koca, *Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yeniçeri Ocağı ve Devşirmeler*, Nazenin Yay., İstanbul, 2000, s. 34. (Eserdeki metin John Kingsley Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, çev. Reha Çamuroğlu, Ant Yay., İstanbul, 1991 künyeli kitaptan alıntılanmıştır). Buna benzer bir metin Osman Eğri, “Yeniçeri Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşîlik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 24, Ankara, 2002, s. 113-131 künyeli makalede de yayımlanmıştır.

<sup>11</sup> *NTV Tarih Dergisi*, S. 5, Haziran 2009, s. 27.

<sup>12</sup> Necdet İşli, “Yeniçeri Remizleri, Taşa Atılan Bölük ve Cemaat İmzası”, *NTV Tarih Dergisi*, S. 5, Haziran 2009, s. 35.

<sup>13</sup> Şirvanlı Fatih Efendi, *Gülzâr-ı Fütûhât (Bir Görgü Tanıgının Kalemîyle Yeniçeri Ocağının Kaldırılışı)*, hzl. Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi Yay., İstanbul, 2001, s. 13.

<sup>14</sup> Mehmet Arslan, “Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî’nin *Nusretnâme*’si”, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2000, s. 335. Yeniçeriliğin kaldırılması ile ilgili diğer eserler için bkz. Mehtap Erdoğan, “Yeniçeriliğin Kaldırılışına Dair Tarihi ve Edebî Bir Eser: Emâre-i Zafer”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Konya, 2009, s. 71-107; Mehmet Arslan, *Es’ad Efendi-Üss-i Zafer (Yeniçeriliğin Kaldırılmasına Dair)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005.

şeklindeki beytin ilk mısraında bahsedilen ve ortadan kaldırılan sûretlerden bir kısmı yukarıda Necdet İşli'nin de söz ettiği “put” addedilen sofa tezkireleri olabilir.

Fatih Millet Kütüphanesi'nde yaptığımız çalışmalar sırasında incelediğimiz bir yazma dikkatimizi çekti. Bu yazmanın ilk iki metni sofa tezkiresi başlığını taşıyordu.<sup>15</sup> Ali Emirî Müteferrik 370 numarada kayıtlı yazmada tespit ettiğimiz iki tezkire metnini buraya alıyoruz. Bunlardan ilki klasik bir sofa tezkiresi metnidir. 1229/1813-14 tarihli bu tezkire Yusuf bin Yusuf isimli birine verilmiştir. Yeniçeriliğin kaldırılmasından yaklaşık on iki sene evvel hazırlanan belgenin bir yazma içine kaydedilmiş olması dikkat çekicidir. Her ne kadar metin manzum bir parça gibi mısralar şeklinde kaydedilmiş olsa da herhangi bir vezin kullanılmamıştır. Bu şekilde kaydedilmesinin sebebi secili ve ahengli bir metin olması dolayısıyladır. “Sultânü'l-berreyn ü hâkânü'l-baḥreyn kânün şâhibi el-ğâzî Sultân ḥazretlerinüñ ḳurduḡı nîzâm-ı müstaḥsen üzre kırḳ bir bölüḡüñ aḡası izniyle ve orṫa başısı ve ‘aşcısı ve yoldaşanı ma‘rifetleriyle işbu Yūsuf bin Yūsuf’ı şofalı yoldaş zümresine ilḥâḳ idüp ve şofa defterine ḳayd idüp ve şofalı yoldaşumuz olup işbu sened yedine i‘ṫâ olındı vaḳt-ı ḥâcetde ibrâz olına.” ifadeleri söylediklerimizi kanıtlar mahiyettedir. Mecmuada bulunan klasik tezkire metni aşağıdaki gibidir:

1b Şüret-i Şofa Tezkiresi

‘Ünvân-ı şeref-ârâ-yı<sup>16</sup> mülükânî  
salṫanat-ı ḥazret-i sultân-ı birânı (?)  
dergâh-ı ‘âlî ni‘met-i zıll-ı şâhî  
ḥazret-i pâdişâh-ı zamânî  
âmâde ‘asâkir-i muvaḥḥ[id]in mü‘m[in]in  
cengâverân ḳahramânânî  
şâyeste-i eşmâlinedür âferîn  
leşker-i yeñiçeriyle ney (?) miyânı  
mü‘miniyüz el-ḥamdüli’l-lâh ḳâlû belâdan beri  
Ḥaḳḳ’uñ birlüḡine eylemişizdür iḳrârı  
bu yola virmişizdür cânıla seri  
vardur nebîmüz Aḥmed-i Muḫtâr cenâbı  
ezeliden berü mestâneleriyüz  
nür-ı İlâhî’den<sup>17</sup> pervâneleriyüz  
bir bölük bu cihânda serseri dîvâneleriyüz  
şayılmayuz barmaḡıla  
dükenmeyüz ḳırmaḡıla  
taşradan şo[r]maḡıla  
kimse bilmez ḥâlümüzü  
on iki imâm ve on iki ṫarîḳat cümlesi didi beli  
sultânü'l-berreyn ü hâkânü'l-baḥreyn  
kânün şâhibi el-ğâzî Sultân  
ḥazretlerinüñ ḳurduḡı nîzâm-ı  
müstaḥsen üzre kırḳ bir  
bölüḡüñ aḡası izniyle ve orṫa başısı  
ve ‘aşcısı ve yoldaşanı ma‘rifetleriyle  
işbu Yūsuf bin Yūsuf’ı şofalı  
yoldaş zümresine ilḥâḳ

<sup>15</sup> 12 varaklık yazmanın geri kalan kısmında da “Ricâlu'l-lâh”tan bahseden mensur bir metin (2b); aynı konuyla alakalı mensur Arapça bir metin daha (3a); dairesel bir yıldız falı (3a); “Hazâ eşref-i levḫi'l-ḥayât ve levḫi'l-memât” başlıklı 10 beyitlik bir metin ve hayat ve memat levhaları (3b); ilm-i remille alâkalı mensur bir metin ve alta ilgili üç levha (4a); dört halifeyle ilgili olarak anlatılan bir hikâye (4b); “Melhemedin intihâb olunmuşdur” başlıklı bir melheme metni (5a-11a) ve “Rüz-nâme-i Muhtaşar” başlıklı bir metin (11a-12a) bulunmaktadır.

<sup>16</sup> Kelimeler metinde “شرف ارانى” şeklinde yazılmıştır.

<sup>17</sup> Kelime metinde “اليهدن” şeklinde yazılmıştır.

idüp ve şofa defterine kayd idüp  
ve şofalı yoldaşumuz olup işbu sened  
yedine i'fâ olındı vaqt-ı  
hâcetde ibrâz olına.

1229/1813-14 Ğurre-i Rebi'ü'l-âhır

Yazmada dikkat çekici olan asıl tezkire metni "Tezkire-i Şofa Diğer" başlığıyla kayıtlı olmaktadır. Kaynaklarda karşılaştığımız sofa tezkirelerine benzemeyen bu metin aruzun hezec bahrinin mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün kalıbıyla yazılmış olup 5. ve 15. beyit hariç aa aa aa şeklinde kafiyeleşmiştir. Şairi belli olmayan 15 beyitlik bu şiirin bir çeşit yeniceri ahdi gibi yazıldığı görülmektedir. Metin aşağıdaki gibidir:

- 2a Tezkire-i Şofa Diğer  
. \_ \_ \_ / . \_ \_ \_ / . \_ \_ \_ / . \_ \_ \_
- 1 Şeref-'ünvân u İskender-nişân şâh-ı cihân-bânî  
Ferîdün-menzilet Cem-şevket ü hâkân-ı devrânî
  - 2 Mu'allâ bâr-geh-i der-gâh-ı 'âlî zıll-ı Raḥmânî  
Cenâb-ı ḥâzret-i ser-tâc-ı şâhân-şâh-ı bî-şânî
  - 3 Cihân şâhib-kırânı pâdişâh-ı 'âlemüñ şânı  
Yüzi aḳ 'asker-i cengâverân u ḳahramânânı
  - 4 Boyun egdük şerî'at yolına ḳıldıḳ fedâ cânı  
İdüp ḳâlû belâ vaḳtinde hep ikrâr u imânı
  - 5 Bizüm yoldaşumuz hep ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atdur<sup>18</sup>  
Bezer(?) dîn-i mübînüñ cân u serden geçdi ḳurbânı
  - 6 Nebimüzdür ḥabîb-i ekrem ü memdüḫ-ı Yezdânî  
Ocaḡuñ Ḥac[ı] Bektâş-ı Velîdür pîr-i şâyânı
  - 7 Bize üçler yediler kırḳlaruñ el verdi mihmânı  
Bize ḥâzret nebi<sup>19</sup> rehber olur eylerseñ erzânî
  - 8 Ezelden cümlemüz mestâneyüz tüt güş-ı iz'ânı  
Ser-â-ser bir bölük divâneyüz lâf añlama anı
  - 9 Mahabbet şem'ine pervâneyüz ḳıldıḳça devrânı  
Ele aldıḳça biz şıdḳ ile şemşîr-i dem-efşânı
  - 10 'Adû-yı dîn ü devletden şaçar yek ḥamle biñ ḳanı  
Yeñiçerinüñ<sup>20</sup> olmaz hem ḥesâb u ḥadd u pâyânı
  - 11 Dükenmez bir gürühuz tâ ölince bu cihân fânî  
Bilinmez hâlümüz 'âlemde baḳ aç çeşm-i 'irfânı

<sup>18</sup> Bu mısradaki kafiye düzeni değişmiştir.

<sup>19</sup> "Ḥâzret-i nebi" şeklinde olması gereken ifade vezin gereği böyle okunmuştur.

<sup>20</sup> Kelime metinde "Yeñiçeriyânüñ" şeklindedir. Vezin gereği bu şekilde tamir olundu.

- 12 Meger kim kulluğa el bağlayansa ma'rifet kânı  
Biz[e] eyler imâm-ı ehl-i sünnet emr ü fermâni
- 13 Cemâ'atsüz imâma iktidânuñ var mı imkânı<sup>21</sup>  
Hem on iki imâma hağ diyenler buldı cânâni
- 14 Hem on iki tarîkatde bulur biçâre dermânı  
Biz itdük cümlesin taşdığ bâ-tevfîk-ı Rabbânî
- 15 Urur ser-keşlere hep Hâcı Bektâş-ı Velî zencîr  
İtâ'at kıl odur yüz toğsan altı ortaya bir pîr<sup>22</sup>

Yazmada karşılıklı sayfalarda yer alan bu iki metnin dikkat çekici noktalarından biri olarak, ikinci metnin ilkinin nazma çekilmiş hâli olduğunu söylemek yanlış olmaz. Mesela ilk metindeki “Hağk’uñ birlüğine eylemişizdür ikrârı bu yola virmişizdür cânıla seri” şeklindeki ifadeler diğer metinde

Boyun egdük şerî'at yolına kılduğ fedâ cânı  
İdüp kâlû belâ vaktinde hep ikrâr u imânı

beytiyle; “şayılmayuz barmağıla, dükenmeyüz kırmağıla, taşradan şo[r]mağıla kimse bilmez hâlümüzi” ifadeleri de

Dükenmez bir gürühuz tâ ölince bu cihân fânî  
Bilinmez hâlümüz ‘âlemde bağ aç çeşm-i ‘îrfânî

beytiyle nazma gelmiştir.

Mensur metinde başlangıçta “mülükânî, kahramânâni, miyânî” gibi secili kelimelerdeki “-ânî” kullanımı manzum metnin de ahengini oluşturan kafiyeyi teşkil etmektedir.

Sofa tezkirelerinin yeniçeri gülbanglarıyla da ortak söyleyişlerinin olduğu görülmektedir. Ahmet Rifat yeniçerilerden bahsederken “...cemiyyetlerinde ve büyük bir işe teşebbüslerinde ve ez-cümle muhârebeye esnâ-yı mübâşeretlerinde (Allâh Allâh illallâh celîlü'l-Cebbâr mu'înü's-Settâr Hâlikü'l-leyl ve'n-nehâr üçler yediler kırklar kerem-i Ali pîrimiz Hâcı Bektâş-ı Velî) diyü gülbang çekerler idi.”<sup>23</sup> diyor. Bu ifadeler yukarıdaki tezkire metinleri ile karşılaştırıldığında ortak ibarelerin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Klasik Türk Edebiyatı muhteva ve şekil özellikleri itibarıyla şüphesiz çok zengin bir edebiyattır. Yazar ve şairlerin muhayyile ve zekâsı bu edebiyatta çok farklı şekillerde tezahür edebilir. Sanatçının resmî bir belgeyi bile manzum hâle sokarak edebîleştirildiği görülebilir. Şüphesiz bunun en karakteristik örnekleri manzum mektup ve arz-ı hâllerdir.<sup>24</sup> Mensur bir belgeyi mecmuanın içine kaydetmek de yeni bir kullanım değildir. Nitekim böyle resmî belgelerin, hatt-ı şerif sûretleri gibi, mecmualara kaydedilmesi söz konusudur. Kimi kaynaklarda yeniçeri hüviyet belgesi, kimilerinde terhis belgesi diye adlandırılan ve günümüzde pek nadir olarak bulunan sofa tezkirelerinin bir şair tarafından nazma çekilmiş olması yenilik peşinde olmanın bir başka mertebesidir. Bir mecmua içinde tespit ettiğimiz metinlerin başka versiyonlarının farklı yazmalarda bulunabileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Burada düşünülmesi gereken

<sup>21</sup> Kenarda “İşâret olan mışra'a bu mışra' dağı muğâbil olunur 'Bize mağlûb olur 'aşruñ nice Sâm u Nerimân'ı” ifadeleri kayıtlıdır.

<sup>22</sup> Bu beyitte de kullanılan kafiye değişmiştir.

<sup>23</sup> Ahmet Rifat, *Lügat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye*, C. 5-6-7, Ankara, 2004, s. 224.

<sup>24</sup> Konuyla ilgili bkz. Rasih Erkul, “Edebî Dilekçe Olarak Kasideler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, S. 39, Erzurum, 2009, s. 753-762; Dilek Batıslam, “Divanlardaki Manzum 'Arz-ı Hâller’”, *Turkish Studies*, Volume 3/1, Winter 2008, p. 209-218, vb.

konulardan biri acaba şair böyle bir metni neden kopyalamak ve nazma çekmek ihtiyacı hissetmiştir? Bunun sebepleri mecmuanın tertip tarihine göre değişir. Mecmua eğer yeniceriliğin kaldırıldığı tarihten önce tertip edilmişse, burada yeni bir deneme yapmak isteyen mecmua tertipçisi (belki şair) bu metni kopyalamış, onu nazma çekmiş veya nazma çeken birisinin şiirini alıntulamıştır. Yazmadaki ilk tezkire metni Vak‘a-yı Hayriyye’den yalnızca on iki yıl önce hazırlanmıştır. Eğer manzum metin de aynı tarihlerde yazılmışsa şairin Bektaşî, hatta bir yenicerî olma ihtimali de düşünülebilir. Manzum tezkire, ocağın kaldırılmasından sonra yazılmışsa yakılan tezkire metinlerinden birini bir vesileyle ele geçiren kişi şiiri yazmış veya kopyalamıştır.

## Kaynakça

- Afyoncu, Erhan**, “Yenicerinin Hüviyet Cüzdanı”, *Hürriyet Tarih Dergisi*, 5 Şubat 2003, s. 17-19.
- Ahmet Rifat**, *Lûgat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye*, C. 5-6-7, Ankara, 2004.
- Arslan, Mehmet**, *Es‘ad Efendi-Üss-i Zafer (Yeniceriliğin Kaldırılmasına Dair)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005.
- Arslan, Mehmet**, “Yeniceriliğin Kaldırılmasına Dair Edebî Bir Metin: Aynî’nin Nusretnâme’si”, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2000, s. 319-370.
- Ayverdi, İlhan**, *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, C.III, Mart 2006.
- Batıslam, Dilek**, “Divanlardaki Manzum ‘Arz-ı Hâller”, *Turkish Studies*, Volume 3/1, Winter 2008, p. 209-218 .
- Baykal, Bekir Sıtkı**, *Tarih Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- Birge, John Kingsley**, *Bektaşîlik Tarihi*, Çev. Reha Çamuroğlu, Ant Yay., İstanbul, 1991.
- Eğri, Osman**, “Yenicerî Ocağının Manevi Eğitimi ve Bektaşîlik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 24, Ankara, 2002, s. 113-131.
- Erdoğan, Mehtap**, “Yeniceriliğin Kaldırılışına Dair Tarihî ve Edebî Bir Eser: Emâre-i Zafer”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25, Konya, 2009, s. 71-107.
- Erkul, Rasih**, “Edebî Dilekçe Olarak Kasideler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Hüseyin Ayan Özel Sayısı)*, S. 39, Erzurum, 2009, s. 753-762.
- İşli, Necdet**, “Yenicerî Remizleri, Taşa Atılan Bölük ve Cemaat İmzası”, *NTV Tarih Dergisi*, S. 5, Haziran 2009, s. 34, 35.
- Kafadar, Cemal**, “Yeniceriler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul, 1994, s. 472-476.
- Koca, Şevki**, *Bektaşî Kültür Argümanlarına Göre Yenicerî Ocağı ve Devşirmeler*, Nazenin Yay., İstanbul, 2000.
- Koçu, Reşad Ekrem**, “Esnaf”, *İstanbul Ansiklopedisi*, C.10, İstanbul, 1971, s. 5314-5335.
- Mustafa Nuri**, *Netâyicü’l-Vukû‘ât*, Cild-i Sâlis, İstanbul, 1327.
- Pakalın, Mehmet Zeki**, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yay., C.III, İstanbul, 1993.
- Sertoğlu, Mithat**, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1986.
- Şirvânî Fatih Efendi**, *Gülzâr-ı Fütûhât (Bir Görgü Tanığının Kalemîyle Yenicerî Ocağının Kaldırılışı)*, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Kitabevi Yay., İstanbul, 2001.
- “Yenicerî Suffa Tezkiresi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 40, Güz 2006, s. 198.
- Yılmaz, Fehmi**, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2010.